

DİLİÇİ ÇEVİRİ VE MEHMED RAUF'UN EYLÜL ROMANINDA YAPTIĞI DİLİÇİ ÇEVİRİSİ ÜZERİNE

Enfel DOĞAN*

Özet: Çeviri genellikle “bir metni bir dilden başka bir dile aktarma, çevirme, tercüme” şeklinde tarif edilmektedir. Buna göre çeviri diller arasında yapılan bir eylemdir. Ancak edebiyat ve kültür hayatımızda ‘dili eskimiş’ eserlerin sadeleştirilerek yayımlanmaları da bir nevi çeviridir ve çeviri biliminde dilîçi çeviri terimiyle adlandırılır. Bilinmeyen, anlaşılmayan kelimelerin gözden geçirilerek yenileriyle değiştirilmelerinin yanı sıra, eserin üslubunda birtakım değişiklikler yapılması da dilîçi çeviri kapsamındadır.

Bir yazarın kendi yazdığı eseri dilîçi çeviriye tâbi tutması çok sık karşılaşılan bir durum değilse de edebiyat tarihimizde örneklerine rastlanmaktadır. Özellikle Halid Ziya Uşaklıgil Cumhuriyetten sonra, geçmiş yıllarda yazdığı eserlerinden bazılarında önemli oranda sadeleştirmeler yapmıştır. Uşaklıgil ile aynı edebî akama mensup olan Mehmed Rauf da -Halid Ziya’dan daha önce- ünlü eseri Eylül’ün eski barflı üçüncü baskısında bazı değişiklikler yapmıştır. Bu makalede, Eylül’ün 1901 tarihli birinci baskısıyla 1925 tarihli üçüncü baskısı karşılaştırılarak Mehmed Rauf’un yaptığı ve yeni Türk edebiyatındaki bilinen bu ilk sadeleştirme örnekleri ve ölçütleri tespit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Dilîçi çeviri, Sadeleştirme, Üslup, Mehmed Rauf, Eylül,

Inter-language Interpretation and Mehmed Rauf's Own Interpretation for His Novel “Eylul”

Abstract: Translation is defined as interpreting a text from one language to another. According to this definition, translation is an act between languages. However, in some literary and cultural works, the simplification or the modernization of the language used in the original copy is also a kind of translation and this is called inter-language interpretation in translation studies. Revising the unknown or older forms of words and replacing them with the new ones, as well as changing the stylistic features are part of inter-language interpretation, too.

As far as our history of literature is concerned, it is not a common case to see an author revising his own works through inter-language interpretation. However, there are still some exceptions. Halid Ziya Uşaklıgil, for example, revising his works, after the Republic. Similarly, Mehmed Rauf, who was a member of the same literary trend with Uşaklıgil, made some changes on the third edition of his very famous novel named “Eylul” even before Halid Ziya made an attempt for himself. In this article, we will compare the first edition of Eylül, which was published in 1901 and its third edition published in 1925 and evaluate Mehmed Rauf's example of linguistic simplification that it is known to be the first example of this sort.

Key words: Inter-language interpretation, simplification, style, Mehmed Rauf, Eylül

* Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi.

1. Giriş

Bir dildeki göstergeleri, yalınlaştırma ve güncelleştirme amacıyla aynı dil içinde başka göstergelerle söyleme işlemine diliçi çeviri adı verilmektedir (Göktürk, 1978: 60). Bu işlem bir dildeki göstergeleri yine o dildeki açıklamalarla, tanımlamalarla, eş anlamlı ya da karşıt anlamlı sözcüklerle yorumlama işlemidir (Vardar, 1978: 66). Diliçi çeviri aynı dil içindeki farklı dönem, amaç veya alıcılara göre oluşmuş metinlerin dil içi aktarımı ve metinlerin farklı çeviri amaçlarıyla yeniden yazılmasıdır... Diliçi çeviride transferin yönü artık dilden dile değil, dilin içine doğrudur (Karakaya, 2004: 255, 256). Kaynak dildeki bir iletinin yeni sözcüklerle söylenmesi olarak da ifade edilebilecek olan diliçi çeviriye verilecek örneklerin başında, bir uzmanlık diliyle yazılmış bir metnin herkesin anlayacağı biçimde basitleştirilerek yeniden yazılması gelir (Berk, 2005: 140).

Bugün üniversitelerimizin Türk Dili ve Edebiyatı, Tarih gibi bölümlerinde yapılmakta olan Arap harfli metinleri Latin harflerine aktarma çalışmaları diliçi çeviri kapsamına girmemektedir. Çünkü kaynak dil (lehçe) ile aktarma yapılan dil (lehçe) arasında bir değişiklik yapılmamakta, sadece alfabe değişikliği meydana gelmektedir. Çağdaş Türk lehçelerinden (Kiril alfabesinden) yapılan Latin alfabesine aktarma işlemleri de bu şekilde değerlendirilmelidir. Ancak harf aktarımının yanı sıra lehçeler arası çeviri de yapılırsa bu, bir diliçi çeviri olarak adlandırılabilir.¹

Eski Türk edebiyatı alanında yapılan divan ve mesnevi gibi metin neşirlerinin günümüz Türkçesine aktarılması da diliçi çevirilere dâhildir. Bazı araştırmacılar metin neşirlerinde izlenilmesi gereken yöntemleri sıralarken *metnin yeni harflere ve günümüz Türkçesine aktarılması* işlemlerine bir de “açı(k)lamalı notlar” bölümünün eklenmesi gerektiğini ifade etmişlerdir (Tekin, 2003: 234).

Eski Türk edebiyatı araştırmacılarından Cem Dilçin, “Divan Şiirini Günümüzün Türkçesine Aktarma ve Diliçi Çeviri” adlı makalesinde bu konuyu ayrıntılı olarak işlemiştir. Dilçin bu makalesinde, son zamanlarda özellikle divanlar üzerinde şairlerin “nasıl söyledikleri”nden çok “ne söyledikleri”ne yönelik olan tahlil/betitleme çalışmalarının sayısının artmasının saha açısından sıkıntı doğuracağını; ilk aşamada bugüne kadar yayımlanmış ya da yayımlanacak divan ve mesnevilerin günümüzün Türkçesine aktarılmasının, yani “özellikle diliçi çevirilerinin yapılması”nın gerektiğini; bu türlü çalışmaların yapılmasıyla şair ve yazarların “ne söyledikleri”yle birlikte “nasıl söyledikleri”nin de önemli olduğunun anlaşılacağını ve bunun sonucunda da bizim sahamızda da üslup inceleme ve araştırması konularına ilgi uyandırılabilceğini belirtmiştir (2007: 151-152). Dilçin yine bu makalesinde manzum veya mensur eski Türk edebiyatı metinlerinin diliçi

¹ Lehçeler arası diliçi çeviri hakkında şu bildiri metnine de bakılabilir (M. Mehdi Ergüzel, “Diller Arası ve Dil İçi Çeviri ile Şiveler Arası Aktarma Mantığı Üzerine”, **Dil ve Kültür Üzerine Yazılar**, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, s. 71-81.

DİLİÇİ ÇEVİRİ VE MEHMED RAUF'UN EYLÜL ROMANINDA YAPTIĞI DİLİÇİ ÇEVİRİSİ
ÜZERİNE

çevirileri yapılırken göz önüne alınması ve kesinlikle uyulması gereken on iki ilke ve kuralı da sıralamıştır (2007: 156-158).

Yeni Türk edebiyatında diliçi çeviri olarak adlandırabileceğimiz çalışmalar, Arap harfleriyle veya Latin alfabesiyle yazılmış bir eseri “dili eskidiği, kelimeleri anlaşılmadığı, okuyucuya ulaşamadığı” gibi gerekçelerle birtakım düzenlemelerden geçirecek yeniden yayımlama işlemleridir. Bu yayımlama işlemlerinde değişik yöntemlerin uygulandığı görülmekte: paralel metinler hâlinde hem yeni harfli (ancak) ‘eski dilli’ hem de sadeleştirilmiş metinlerin verilmesi, doğrudan doğruya sadeleştirme yapılması, ‘eski dilli’ metnin üzerine parantez içerisinde veya dipnotlarda kelime karşılıklarının verilmesi gibi.

Bugün en fazla tercih edilen diliçi çeviri yöntemi sadeleştirmedir. Kültürel ve edebî geçmiş bakımından hayli zengin olan ülkemizde değişen edebî zevkler, dil seviyesi ve kültürel ortamlar sebebiyle sık sık diliçi çeviriler yapılarak eserlerin güncellenmesi gerektiğine inanan birçok araştırmacı bulunmaktadır:

“Kaynak bir metnin dili yayımlandığı andan itibaren durağanlaşır. Kültür ve dil gelişir; yazın yapınınun dili ise eskir, yıpranır. Eserin dünyası, geçen zamanla yaşanan dünyadan farklı hâle gelir. İşte bu durumda eski bir eserin kendi kültürü içinde farklı bir zamanda ve ortamdaki okura ulaşabilmesi için metnin yeniden oluşturulması gerekir; bunun adı da ‘diliçi’ çeviridir. Hangi türden olursa olsun kaynak bir metin bir defa yazılır. Dildeki gelişme ve değişmeye paralel olarak bu metin aradan geçen zaman içinde sürekli olarak çevrilmeli ve yeniden üretilmelidir. Bu yapılmadığı sürece kaynak metin ölü bir metin olarak kalır. Metnin yaşaması için okurlar buluşması, yani okur tarafından alınılması gerekir. Bunun da vazgeçilmez şartı, metnin dilinin okurun diliyle aynı olmasıdır... Kültürel mirasımızın ürünleri olan birçok kaynak metin, şu an dilinin eski olması nedeniyle ölü durumdadır. Bu eserler mutlaka diliçi çeviri yoluyla canlandırılmalı ve günümüz okuruna sunulmalıdır. Kuşaklararası bilgi yitimini ortadan kaldıracak bu çalışma çok önemlidir (Bektaş, 2008: 2-3).”

Dil devrimi, kuşak farklılıkları, toplumsal ve kültürel değişim ve gelişimler gibi birçok sebeple ülkemizde neredeyse yetmiş yıldır sadeleştirme uygulaması yapılmaktadır. Ancak buna rağmen bu işlemin hangi ölçülerle, nasıl ve kimler tarafından yapılacağı hususunda bir fikir birliğine varılamamış, bu husus sık sık tartışma konusu olmuştur.²

² Sadeleştirme işlemleri ve sadeleştirilmiş metinler Türk edebiyatında yoğun bir şekilde tenkide maruz kalabilmektedir. Bu konularla ilgili olarak bakılabilecek bazı bilimsel veya popüler çalışmalar şunlardır: Alev Sınar, “Edebi Eserlerin Sadeleştirilerek Yeniden Yayımları Üzerine Uygulamalı Bir Örnek: Nesl-i Ahîr”, **Bilig**, Yaz 2008, Sy. 46, s. 133-152; Kadir Filiz, “Türk Edebiyatında Metin Darbeleri”, **Aksiyon**, Sy. 681, İstanbul 2007; Nazım H. Polat, “Sadeleştirme Problemi ve Bir Örnek”, **Türk Edebiyatı**, Sy. 212, Haziran 1991, s. 28-30.

2. Türk Edebiyatındaki İlk Diliçi Çevirileri Üzerine

Diliçi çevirilerinin Türk edebiyatındaki bilinen ilk örnekleri şunlardır:

15. yüzyılda Muhammed/Mehmed bin Bâlî *Kitâb-ı Güzide* 'yi Türkçeye tercüme etmiş, eserin sebep-i tercüme bölümünde, daha önce (13. yy.da) olga-bolga diliyle tercüme edilen bu eserin halk tarafından anlaşılmadığı için eseri yeniden tercümeye karar verdiğini ifade etmiştir.³ Türkçeye çevrilmiş bir eser, bir süre sonra niçin tercüme edilmek istenir? Bunun cevabını Zeynep Korkmaz bir makalesinde vermektedir:

“Anadolu bölgesinde Türkçenin sesbilgisi (fonetik), şekilbilgisi (morphologie) ve kelime hazinesi bakımından XIII. yüzyılın 2.yarisına kadar süregelen bu karışık (dilli) yapısı dolayısıyla ki, XIV. ve XV. yüzyıl yazar ve sanatçılarınca bu dönemin dili olga bolga dili diye adlandırılmış veya 'kaba ve sakîm' olarak nitelendirilmiştir. Böyle bir nitelendirmenin başlıca sebebi, bölgede Oğuzca özellikler ağır bastıkça Oğuzca dışı dil özelliklerinin yadrganmış olmasıdır. Kaynaklarda bu durumu dile getiren güzel örnekler vardır (Kitâb-ı Güzide gibi). Arapça ve Farsçanın yaygın hakimiyeti dışında, Türkçenin daha durulmamış ve oturmamış olan bu karışık yapılı çehresi de, onun benimsenmesine ve eser verilmesine engel oluyordu (Korkmaz, 1973: 16-17).”

Yine 15. yüzyılda Sultan II. Murad daha önce (14. yy.da) Farsçadan Türkçeye tercüme edilen *Kâbüsnâme*'nin Mercüme Ahmed tarafından yeniden tercüme edilmesini ve bu çevirinin yeğni, yigrek bir Türkçe ile yapılmasını ister:

“Gördüm ki Sultan Murad Han elinde bir kitap tutar. Bu zaif hastadil ol âlî-cenabdan ne kitaptır deyu istida ettim. Ol lafz-ı şekerbarından Kabusname'dir deyu cevap verdi ve ayıttı ki hoş kitaptır ve içinde çok faideler ve nasihatlar vardır; ama Fârsî dilindedir. Bir kişi Türkiye tercüme etmiş, velî ruşen değil, açık söylememiş. Eyle olsa hikâyetinden halâvet bulmazız dedi. Velâkin bir kimse olsa ki bu kitabı açık tercüme etse, tâ ki meşhumundan gönüller haz alsın. Pes bu zaif ikdam ettim, buyurursanız ben kemine tercüme edeyin deyince ol pâk-nazarlu padişah senin ne haddindir demedi... Şöyle ki bir lafzı aralayıp geçmedim, belki aklım erdiğince bazı müşkilce elfazın dahı bast ile şerh ettim, tâ ki mütalaa kılıp okuyanlar mânasından haz alalar ve bu zaifi hayır dua ile analar (Gökyay, 1974: 3-4).”

Mercüme Ahmed'in *Kâbüsnâme* çevirisini, Nazmizâde Murtazâ 1117'de (1705) Bağdat Valisi Hasan Paşa'nın emriyle o günün diline göre yeniden kaleme almıştır. Bu yeni bir tercüme olmayıp Mercüme Ahmed'in çevirisinin dilinin gözden geçirilip güncellenmesidir. Bu iki çeviriden Mercüme Ahmed'in iki diller arası çeviri, Nazmizade Murtaza'nınki ise diliçi çeviridir.

³ (Zeynep Korkmaz'dan naklen) Muhammed b. Baydur (Muhammed/Mehmed bin Bâlî ?), *Akâid-i İslâm (Kitâb-ı Güzide)*, Manisa Kütüphanesi, nr. 6886, 2a.; İstanbul Arkeoloji Kütüphanesi, nr. 1498, mukaddime.

3. Halid Ziya'nın *Mai ve Siyah*'ta Yaptığı Sadeleştirme / Diliçi Çevirisi

Servet-i Fünun edebî akımı 1896-1901 yılları arasında Türk edebiyatında eser vermiş ve etkili olmuş bir topluluktur. Şiirde Tevfik Fikret'in başını çektiği bu topluluğun romandaki en büyük temsilcisi ise Halid Ziya'dır. Cenab Şehabeddin, Mehmed Rauf ve Hüseyin Cahid ise topluluğun diğer tanınmış mensuplarıdır.

Döneminin daha doğrusu mensup olduğu Servet-i Fünûn edebî topluluğunun dil ve üslup anlayışına uygun olarak eserler kaleme alan Halid Ziya, *Servet-i Fünun* dergisindeki bazı yazılarında bu ağır, anlaşılmaz dil ve üslubu savunmuştur da (mesela, nr. 914, s. 54-55). Ancak Halid Ziya daha sonraki dönemlerde bu görüşlerinden vazgeçmiş, geçmiş dönemdeki dil görüşlerinin yanlışlığını kabul etmiş, dilde sadeleşme cereyanının taraftarı olmuştur.

Halid Ziya'nın çalışmamızı doğrudan ilgilendiren yanı ise 1938 yılında, *Mai ve Siyah*'ı sadeleştirerek yeni harflerle yayımlamasıdır.⁴ Halid Ziya, Hilmi Kitabevi tarafından basılan bu yayımın başına yazdığı girişte romanını hangi ölçütlerle, nasıl sadeleştirdiğini izah etmiştir:

“*Mai ve Siyah* için sadeleştirilmesi ve yeni yazı ile tekrar basılması hakkında ısrar edenler olduğu gibi eserin, yeni yazı ile basılmasına değil, fakat sadeleştirilmesine itiraz edenler de bulundu. Eser eski halinde mevcut olmakta devam ediyor, eğer ona genç nesil de rağbet edecekse yeni yazı ile basılması bir zaruret demek oluyor, bu takdirde de sadeleşmesine şiddetle lüzum var; madem ki yeni nesle mahsus olacaktır, lisanını onun kabul edebileceği bir şekle sokmak teşebbüsün tabii bir icabı demektir.

Ancak sadeleştirmek için ne yaptım: Terkipleri, menus olmayan kelimeleri, ağır cümleleri bugünün zevkine uydurmak istedim. Üsluba, ibarelerin inşa tarzına, velhasıl eserin bünyesine asla dokunmadım. Aksine hareket, kitabı esas mahiyetinden soymak olurdu.

Terkipleri ve kelimeleri değiştirirken bunların hayale ait olan vasıflarını açık lisan ile muhafaza ettim. Hatta meselâ: "Baran-ı elmas", "Baran-ı dürr-i siyah" terkiplerini, sonra hikâyenin kahramanı şairin kendi şivesinde kullandığı tabir ve terkipleri bıraktım. Bunlara dokunmak mümkün değildi. Kitapta kalan lügatleri yeni nesilden menus bulmayanlar olabilir, fakat itikadımca yenilik, lisanını, yenisi kadar eskisini de, bilmemek değildir. Hiç bir millette hiç bir münevver genç yoktur ki kendi lisanının geçmişine vakıf olmasın.

Yapılan işe dair fazla izahata lüzum görmüyorum, vücuda gelen eser işin mahiyetini göstermeğe kâfidir.”

⁴ Yusuf Tepeli, Halid Ziya'nın kendi eseri üzerinde yaptığı sadeleştirmeyi romanın 1902 tarihli eski harfli baskısıyla 1942 tarihli yeni harfli ikinci baskıyı karşılaştırarak ayrıntılarıyla incelemiştir (**Halit Ziya'nın Mai ve Siyah'ta Yaptığı Sadeleştirme Üzerine Bir İnceleme**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 1999, VIII + 261 s.). Biz de *Eylül*'deki sadeleştirmeleri incelerken Tepeli'nin burada ortaya koyduğu şablondan yararlandık.

Mai ve Siyah bu yayımdan sonra da sadeleştirilme işlemine tutulmuş ve Şemsettin Kutlu tarafından sadeleştirilen roman İnkılap ve Aka Kitabevi tarafından basılmıştır (1977). Enfel Doğan da Özgür Yayınları tarafından 2001 yılında yayımlanan neşrinde romanın 1938 baskısını temel almış, bir sadeleştirme yapmadan, 4200 civarında parantez içinde kelime ve terkiplerin karşılıklarını vermiş, ayrıca 43 adet dipnot düşmüştür (Uşaklıgil, 2001).

4. Mehmed Rauf'un *Eylül* Adlı Romanı Üzerinde Gerçekleştirdiği Sadeleştirme / Diliçi Çeviri Denemesi

Bu çalışmamızda Servet-i Fünun topluluğunun önde gelen romancılarından Mehmed Rauf (1875-1931)'un⁵ *Eylül* adlı başyapıtında yapmış olduğu sadeleştirme işlemlerini inceleyeceğiz.

Psikolojik roman türünün ilk başarılığı örneği kabul edilen *Eylül*, Fransız romanında çok yaygın karı-koca-âşık üçgeni üzerine kurulmuş; evli ve kocasına (Süreyya) sadık bir kadınla (Suad), onu temiz bir aşkla seven bir âşık (Necib) arasındaki sonu ölümle bitecek umutsuz bir aşkın hikâyesidir (Uçman, 1999: 199).

⁵ 24 Ağustos 1875'te İstanbul Balat'ta doğdu. Liman Dairesi memurlarından Kütahyalı Ahmed Efendi'nin oğludur. İlk eğitimini Balat Mahalle Mektebi'nde gerçekleştirdi. Lise eğitimine Eyüp Rüştiyesi'nde başladı, Soğukçeşme Askeri Rüştiyesi'nde tamamladı (1888). Liseden sonra devam ettiği Bahriye Mektebi'nden 1894 yılında "Teğmen" rütbesiyle mezun oldu. Çeşitli görevlerde bulundu. Kıdemli Yüzbaşı olarak Bahriye Mektebi'nde öğretmenlik yaparken neşrettiği *Bir Zambağın Hikâyesi* adlı eserinin pornografik içerik taşıdığı gerekçesiyle askerlikle ilişkisi kesildi (1908). Yazarak geçimini sağlamaya çalıştı. Üç evlilik gerçekleştirdi. Son yıllarını maddî sıkıntılar içinde ve hastalıkla geçirdi. 23 Aralık 1931 tarihinde İstanbul'da öldü.

Küçük yaşlardan beri edebiyata ve okumaya çok ilgi duyan Mehmed Rauf yetişme dönemlerinde G. Ohnet, O. Feuillet, A. Daudet, G. Flaubert, E. Zola gibi yazarlardan çok etkilenmiştir. Yurt içinde de özellikle Uşakîzâde Halid Ziya'ya hayranlık beslemiş, onunla tanışıp görüşmüş, yine onun vesatetiyle yazılarını neşre başlamıştır. *Eylül*'ü de "Halid Ziya'ya... İlk Eserim Son Üstadıma..." ifadeleriyle ona ithaf etmiştir.

Hâlid Ziya vasıtasıyla katıldığı Servet-i Fünûn topluluğunda beş yıl boyunca aktif biçimde yazılar yazmış; roman, hikâye, mensur şiir ve makale türlerinde yazılar kaleme almıştır.

İkinci Meşrutiyet'in ilânından sonra (1908) edebiyat ortamı ve edebî zevkler değişmiş, Mehmed Rauf unutulmaya başlamıştır. O da bu unutulma duygularının tesiri altında ve para kazanma amacıyla edebîlikten uzak kitaplar yazmaya başlamıştır. Nitekim -yukarıda belirtildiği gibi- bu duygularla 1910'da yazdığı *Bir Zambağın Hikâyesi* adlı pornografik roman onun edebî şahsiyetine kara bir gölge gibi yapışmıştır. Mehmed Rauf edebiyat sahasının önde gelen bazı isimleri tarafından zaman zaman kollanmış, hatta devlet tarafından kendisine maaş bağlanmış; ölünceye kadar roman, oyun, piyes vb. türde çalışmalar yaparak geçimini sürdürmüştür. Mehmed Rauf'un hayatı ve eserleri için bk. Rahim Tarım, **Mehmed Rauf, Hayatı, Sanatı, Eserleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1998, s. 16; "Mehmet Rauf", **Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi**, 2. bs., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003, Cilt: 2, s. 663.

DİLİÇİ ÇEVİRİ VE MEHMED RAUF'UN EYLÜL ROMANINDA YAPTIĞI DİLİÇİ ÇEVİRİSİ
ÜZERİNE

Romanda kahramanlar anlatılırken Halid Ziya ve öteki gerçekçilerde olduğu gibi iç ve dış gerçeklikleri yan yana vermekten çok, kahramanların iç gerçekliği (psikoloji yapı ve yönelimler) ön plana çıkarılmıştır (M. Rauf, 1996: 18-19).

Eylül'de vaka “yok” denecek kadar basittir. Anlatılan birkaç olayın kişiler üzerindeki etkisiyle, kişilerin o olaya karşı tepkisi üzerinde durulmuş, böylece eser dış olaylar üzerine değil, iç olaylar üzerine kurulmuştur. Üslup Halid Ziya'nın üslubundan daha sade ve daha özentsizdir (Kudret, 1979: 230).

Mehmed Rauf'un bir daha erişemediği yüksek bir sanat eseri teşkil eden bu roman pek beğenilmiş ve uzun müddet sevilerek okunmuştur (ve okunmaya devam etmektedir). Dili pek düzgün olmamakla beraber, canlı ve sürükleyici üslubuyla burada Realist bir tarzda asil ve günahsız bir aşkın gelişmesi ve sonu tasvir edilir. Yazarın bazen içine düştüğü bu yorucu tahlil, Halid Ziya tarafından daima aynı yerde dönen bir burguya benzetilmiştir (Menzel, 1993: 610).

Eylül, Servet-i Fünûn dergisinde, 7 Haziran 1900-14 Mart 1901 tarihleri arasında 482-522. sayılar arasında tefrika edilmiştir. Kitap olarak ise, eski harflerle üç baskısı yapılmıştır [1. bs.: 1317 (1901); 2. bs.: 1331 (1915); 3. bs.: 1341 (1925)]. Bir ve ikinci baskılarda herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Mehmed Rauf üçüncü baskıda, daha önceki baskılara göre metinde bir hayli yekûn tutacak değişikliklere başvurmuştur.

Eski harfli birinci baskıyla üçüncü baskıyı karşılaştırmamız sonucunda Mehmed Rauf'un kelimelerde, kelime gruplarda ve cümlelerde yaptığı “değiştirme, ekleme ve çıkarma”ları tespit ettik ve bunları sınıflandırdık.

Bu tasnifle beraber romanda yapılan sadeleştirme çeşitlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Değiştirmeler

1.1. Eklerde Yapılan Değiştirmeler

- hâl görmeden geçen → hâl görmeden geçirilmiş (s. 3)
mûcib oldu → mûcib olmuştu (s. 10)
böyle olması tabii gelirdi → böyle olsa belki tabii gelirdi (s. 12)
muvafıktır fakat → muvafıksa da fakat (s. 12)
kımıldamayarak → kımıldanarak (s. 62)
ruhu bertaraf edersek → ruhu bertaraf etsek bile (s. 65)
piyanosuyla dargın → piyanosundan uzak (s. 68)
göründüğü koruların → görülen koruların (s. 75)
geçirdiği günlerin şu tesiri oluyordu → geçirdiği günün şu tesiri olmuştu (s. 79)
içinde kendine “canavar” diye hitab eden bir vicdan bulurdu → içinden kendine “canavar” diye hitab eden bir vicdan bulunurdu (s. 89)

- hiçbir şey olmazdı → hiçbir şey olmazlar (s. 95)
anlayabildi → anlıyordu (s. 123)
karşılarına → karşısına (s. 127)
onların → onlarla (s. 129)
gördükçe nasıl mesud olduğunu → gördüğü zaman nasıl mesud olduğunu (s. 129)
mümkün olamazdı → mümkün müydü (s. 152)
yaşamış olmak → yaşayıp geçmiş olmak (s. 153)
en masum görüneni bile... → en masum görüldüğü bile... (s. 253)
icab ettiği devre-i hummâsına → icab eden devre-i hummâsına (s. 271)
hareket ederlerse *de* → hareket ederler *iken* (s. 279)

1.2. Kelimelerde Yapılan Değişiklikler

- her türlü kusurların fevkinde → her türlü tasavvurun fevkinde (s. 10)
İstanbul'un en güzel yeri *baharda* Adalar'dır → İstanbul'un en güzel yeri *bu ayda* Adalar'dır (s. 16)
sen de *gît* → sen de *eğlen* (s. 20)
bir ovanın ortasından bir parça deniz görünüyordu → bir ovanın ötesinde ufka kadar deniz görünüyordu (s. 21)
odanın üstünde → odanın altında (s. 60)
hodpesentlik → *kendini beğenmek* (s. 65)
söyler *gibi* → söylerken (s. 68)
piyanosuyla *dargın* → piyanosundan *uzak* (s. 68)
tereddüt edip *durduğu* → tereddüt edip *sustuğu* (s. 68)
hudâret içinde → hudâret ile (s. 75)
serpildiği → *serildiği* (s. 84)
meftûniyetle memzuc → *memnûniyetle* memzuc (s. 84)
ne *iğrenç* → ne *murdar* (s. 87)
Ooo! → Eyvah! (s. 91)
daha *âlâ* → daha *iyi* (s. 95)
mükemmel *olmadığı* → mükemmel *bulunmadığı* (s. 96)
mavi dumanlar *dökülüyordu* → mavi dumanlar *dohuyordu* (s. 100)
şeyleri *gösterdi* → şeyleri *anlattı* (s. 122)
şayan-ı perestiş olacağını *anlattı* → şayan-ı perestiş olacağını *tarif etti* (s. 122)
derin bir esef → *acı* bir esef (s. 143)

DİLİÇİ ÇEVİRİ VE MEHMED RAUF'UN EYLÜL ROMANINDA YAPTIĞI DİLİÇİ ÇEVİRİSİ
ÜZERİNE

- fesat olmadığı* → *fesatlık bulunmadığı* (s. 145)
onların muavenetinden → *bunların muavenetinden* (s. 150)
mütezehhir ufukları → *müzehher ufukları* (s. 112)
Allah *ömrünüzü* artırsın → Allah *keyfinizi* artırsın (s. 117)
nazarından kaçıyor → *gözünden kaçıyor* (s. 156)
mesud eden *hâllere* dîçâr oluyordu → mesud eden *ihtilaçlara* dîçâr oluyordu (s. 162)
ne kadar uzak bir adam *olduğunu* görmek hirmânı → ne kadar uzak *bulunduğunu* görmek hirmânı (s. 168)
evvelki *gibi* → evvelki *kadar* (s. 178)
helecan ve *havf* ile → helecan ve *korku* ile (s. 194)
ezvâk ve huzûzâta → *zevke* ve huzûzâta (s. 210)
cebretse bile bakamayarak, *fakat* bakmak daima yetişilmez bir saâdet kalarak → cebretse bile bakamayarak *ve* bakmak daima yetişilmez bir saâdet kalarak (s. 211)
bir şey *istemeyerek* → bir şey *düşünemeyerek* (s. 219)
bu olmasa idi → *o* olmasa idi (s. 225)
bu sefer *öyle bir* telâki ile mest kaldılar ki → bu sefer *bu* telâki ile öyle mest kaldılar ki (s. 245)
bu sevgili kadını *kendisi de* şimdi me'yûs bırakmak istemiyordu → bu sevgili kadını şimdi de *o* me'yûs bırakmak istemiyordu (s. 260)
Severek *almışlar!* → Severek *evlenmişler!* (s. 296)
konağın kapısını çalan genç *güzeli* bir uşak idi → konağın kapısını çalan genç *irisi* bir uşak idi (s. 317)
şimdi kendine bakan *gözün* akşama kadar → şimdi kendine bakan *nazarın* akşama kadar (s. 320)
Hacer'in kocası *için* söylediği ağır sözlerden → Hacer'in kocası *hakkında* söylediği ağır sözlerden (s. 321)
Onları takdir etmekle beraber → *Esasta* takdir etmekle beraber (s. 321)
ilk felâketinde ölmek imkânı *onu* teskin ediyordu. → ilk felâketinde ölmek imkânı *kendisini* temin ve teskin ediyordu. (s. 328)
etrafını *kırmızı* görüyordu → tarafını *kanlı* görüyordu (s. 336)
Suad oradan çıkınca *doğru* onun yanına gidip → Suad oradan çıkınca *hemen* onun yanına gidip (s. 374)
Onu *kimsesiz*, bedbaht görmeye → Onu *yalnız*, bedbaht görmeye (s. 375)

1.3. Kelime Gruplarında Yapılan Değişiklikler

1.3.1. Türkçe Kelime Gruplarında Yapılan Değişiklikler

mesut günleri *tahattur ile* → mesut günleri *düşünerek* (s. 3)

gitmeye *irzâ ettikten* → gitmeye *râzî ettikten* (s. 21)

bir ovanın ortasından *bir parça* deniz görünüyordu → bir ovanın ötesinde *ufka kadar* deniz görünüyordu (s. 21)

iddiaya degecek kadar → *iddia edilecek* kadar (s. 67)

perşembe sabahı → *öbür sabah* (s. 75)

perişan oluyordu → *perişan kalıyordu* (s. 83)

büyük mehîb yolun ağaçları → büyük yolun mehîb ağaçları (s. 84)

âciz olduğunu → *âciz kaldığını* (s. 159)

taammuk eden → *derinleşen* (s. 184)

bu kadın tarafından → *onun tarafından* (s. 225)

ihtiyacât ve sevâikle değil → *ihtiyaç ve sâika ile değil* (s. 225)

Evet, *her şey çürüyor*, her şey... → Evet, *hepsi çürüyor*, her şey... (s. 242)

Süreyya *hemen deminki vapurla* İstanbul'a inmişti → Süreyya *on bir vapuruyla* İstanbul'a inmişti (s. 247)

onları yalnız ve mesut *bırakarak gidip* → onları yalnız ve mesut *terk edip* (s. 249)

merbût ve âgâh oluyordu → *merbût ve âgâh kalıyordu* (s. 268)

onun *haklı olduğunu* düşünerek o kadar ezildi, o kadar *mahkûr* kaldı ki → onun *yüksekliğini* düşünerek o kadar ezildi, o kadar *muhakkar* kaldı ki (s. 294)

yirmi günde başka kadınlarla ne kadar değişmiş olduğunu düşünüyordu → *on on beş günde başka kadınlarla ne kadar değişmiş olduğunu* düşünüyordu (s. 362)

Süreyya'nın yattığını görerek → *Süreyya'yı yatmış olarak* görerek (s. 373)

onu *bir hummâ* içinde çalkayarak yattı → onu *hummalar* içinde çalkayarak yattı (s. 373)

1.3.2. Farsça Kelime Gruplarında Yapılan Değişiklikler

1.3.2.1. Tamlayanın da Tamlananın da Değiştirilmediği Tamlamalar

nüfûz-ı nazar ile → *nazar nüfûzu* ile (s. 3)

bir *ihinâ-yı endişe* ile → bir *endişe ihinâsı* ile (s. 3)

bu *hayat-ı müşterekelerinin* → bu *müşterek hayatlarının* (s. 17)

hayat-ı mâziye → *mâzi hayatı* (s. 18)

bir *sebeb-i teâlî* → bir *teâlî sebebi* (s. 27)

gizli bir *rekabet-i müdhişe* → *müthiş bir rekabet* (s. 65)

DİLİÇİ ÇEVİRİ VE MEHMED RAUF'UN EYLÜL ROMANINDA YAPTIĞI DİLİÇİ ÇEVİRİSİ
ÜZERİNE

- iltimaât-ı ziyâiye* → *ziyâ iltimâları* (s. 75)
bir *vazife-i tabiiye-i hayatiye* gibi → *tabii bir vazife-i hayatiye* gibi (s. 126)
rikkat-i müfrita-i temerruzu sebebiyle → *müfrit temerruz rikkatiyle* (s. 156)
bir *çare-i yegâne-i halâs* göründü → *yegâne bir çare-i halâs* göründü (s. 164)
bir *râşe-i muannid* ile → *muannid bir râşe* ile (s. 186)
bir *ifade-i müebbede-i elem* → *müebbed bir ifade-i elem* (s. 186)
beyân-ı esbâb eder gibi → *sebeb beyân* eder gibi (s. 192)
zalâm-ı havf ve endişe → *havf ve endişe zulmetleri* (s. 192)
bir *mânâ-i husûsî* → *husûsî bir mânâ* (s. 192)
lerziş-i endişe ile → *endişe lerzişi* ile (s. 209)
katre-i hüznün ve şiirle → *hüznün ve şiir katresiyle* (s. 209)
son *derece-i ateşe* → *son ateş derecesine* (s. 209)
bir *tevâlî-i gayr-ı muayyen* ile → *gayr-ı muayyen bir tevâlî* ile (s. 211)
hutût-ı müşevveşesi → *müşevveş hatları* (s. 212)
bütün *kamet-i narin ve mevzunu* ile → *bütün narin ve mevzun kameti* ile (s. 216)
bir *tedevvür-i nermînle* incelen → *nermîn bir tedevvürle* incelen (s. 216)
lerzân-ı aheng ve şiir idi → *şiirle ve ahenkle lerzân* idi (s. 229)
bir *tarâvet-i melûle* → *melûl bir tarâvet* (s. 242)
lem 'a-yı sürûr → *sürûr lem 'ası* (s. 259)
bir *râbita-i ateşin* ile → *âteşin bir râbita* ile (s. 276)
âsüdegî-i ailelerini → *âsüde ailelerini* (s. 287)
nasıl bir *şiir-i tarâvet* verdiği → nasıl bir *şiir ve tarâvet* verdiği (s. 65)
huzur-ı tesliyet → *huzur ve tesliyet* (s. 135)
her vakitki gibi *müstağrak-ı inşirâh* olmadı → her vakitki gibi *müstağrak ve pür-inşirâh* olmadı (s. 249)

1.3.2.2. Hem Tamlayanın Hem Tamlananın Değiştirildiği Tamlamalar

- bu *kenâr-ı vahdet* → bu *hâlî çöl* (s. 2)
bûy-ı müskiriyle → *sarhoş edici kokusuyla* (s. 212)
tabakât-ı sehâib ile → *bulut tabakalarıyla* (s. 253)

1.3.2.3. Sadece Tamlananın Değiştirildiği Tamlamalar

- bâis-i şikâyet* → *şikâyet için* (s. 3)
bir *lerziş-i hüznün* → bir *hüznün lerzesi* (s. 7)
karîn-i itidal olduğunu → *itidale döndüğünü* (s. 8)

şeffâfiyet-i cildi → *şeffâf cildi* (s. 27)

1.3.2.4. Sadece Tamlayanın Değiştirildiği Tamlamalar

bu hayat-ı zevciye → bu *karı koca* hayatı (s. 8)

bir *vesile-i istihzâ* → *alay için* bir *vesile* (s. 66)

reşâşe-i mâ → *su reşâşesi* (s. 83)

azîm bir *hazz-ı telhnâk* buldu → azim ve *acı* bir *haz* buldu (s. 214)

yağmurun *sukût-ı tufan-hîzini* seyrettiler → yağmurun *tufanı andıran sukutunu* seyrettiler (s. 215)

ilk *telâtum-ı envâr-ı şems* ile → *güneşin* ilk *telâtumu* ile (s. 227)

ilk *mücadele-i elîme* ve *gayr-i müsmire* arzusu → ilk *faydasız ve elîm mücadele arzusu* (s. 243)

netice-i melhûze ve *mukarreresini* → *melhûz* ve *mutlak neticeyi* (s. 261)

O *beyân-ı esbâb* ederken → O *sebepe beyân* ederken (s. 306)

görmediği bir *nazar-ı ihanet* vardı → görmediği *soğuk* bir *nazar* vardı (s. 333)

gayet *meşgul-i fîkr* zamanlarda yaptığı gibi → *fikren* gayet *meşgul* zamanlarda yaptığı gibi (s. 372)

1.4. Cümlelerde Yapılan Değişiklikler

Neler neler yarabbim! Bunlar ne! → *Ah ne güzel! Bu ne!* (s. 108)

Lâkin seviyorum! → *Lâkin o beni seviyor!* (s. 226)

Bazen yalnız sakın, mesudâne sakın, sonra tekrar müteheyyc, ikbalini düşünerek müteheyyc kalıyor → *Bazen yalnız mesudâne sakın, sonra tekrar müteheyyc ve pür-inşirah ikbalini düşünüyor* (s. 228)

öyle hâlleri oluyordu ki öyle sözleri oluyordu ki → *öyle hâlleri oluyordu, öyle sözleri, öyle nazarları vardı ki* (s. 250)

Tekrar sükût... → *Tekrar sükût oldu.* (s. 255)

O zaman Suad işte hiç kimsede kabahat olmadığını, bunun asıl sebebi aşk olduğunu görerek → *O zaman Suad bunun asıl sebebi aşk olup hiç kimsede kabahat olmadığını görerek* (s. 259)

Bunun için karı koca kararlarını yarına verip, kendisine baktıkları zaman aksilik olarak → *Karı koca kararlarını yarına verip, kendisine baktıkları zaman aksilik olsun için* (s. 260)

Gece hep bu kararsızlıklarla, bu hummalarla meşgul olup sabahleyin uyanıp havayı parlak bulunca → *Gece hep bu kararsızlıklarla, bu hummalarla meşgul oldu. Sabahleyin uyanıp havayı parlak bulunca* (s. 263)

DİLİÇİ ÇEVİRİ VE MEHMED RAUF'UN EYLÜL ROMANINDA YAPTIĞI DİLİÇİ ÇEVİRİSİ
ÜZERİNE

Necib'i büyük aşta onu daimî mütezayid bir hayret ve inbisâta sevkeden bir hâlet vardı → Necib'de büyük aşta onu daimî mütezayid bir hayat ve inbisâta sevkeden bir hayret vardı (s. 274)

zahirî şeylere aldanarak, bir oyuncak olarak, gülünç saâdetlerle havadan şeylere saâdet namı verip memnun ve mesut olarak yaşamıştı. → zahirî şeylere saadet namı verip memnun ve mesud olduğunu zannetmişti. (s. 289)

ve ondan da aldandığını görünce → ve onun da aldattığını görünce (s. 351)

2. Çıkarmalar

2.1. Eklerde Yapılan Çıkarmalar

her türlü kusurların fevkinde → her türlü tasavvurun fevkinde (s. 10)

nefhalar bekleyen rayihalar → nefha bekleyen rayihalar (s. 75)

bakıyorlardı → bakıyordu (s. 83)

Suad'ın → Suad (s. 85)

her aşkında zehirlenmişti → her aşta zehirlenmişti (s. 85)

Bütün gemiler Boğaziçi'nin dehşetli fırtınalarında buradan korkarlar → Bütün gemiler Boğaziçi'nin dehşetli fırtınalarında buradan korkar (s. 91)

gümüşlenerek hâreleniyordu → gümüşlenerek hâreleniyor (s. 91)

acaba görürler mi → acaba görür mü (s. 106)

zannediyordu.. saadet oluyordu → zannediyor.. saadet oluyordu (s. 147)

lâkayd kalırlardı, belki daha tarâvet, daha hayat gelirdi → lâkayd kalırlar, belki daha tarâvet, daha hayat gelirdi (s. 242)

Hiç, hiç düşünmüyordu → Hiç düşünmüyor (s. 256)

ağzına geleni söyleyerek zehirler saçışının → ağzına geleni söyleyerek zehir saçışının (s. 298)

2.2. Kelimelerde Yapılan Çıkarmalar

Ah, bu büyükbabalarımız → Ah, büyükbabalarımız (s. 4)

yapacağın şey şu sobayı yakmaktır → yapacağın şey sobayı yaktırmaktır (s. 14)

şimdi hizmetçiler onu bir saatte yakamazlar → hizmetçiler onu bir saatte yakamazlar (s. 14)

buraya on gün kalmak kararıyla → on gün kalmak kararıyla (s. 16)

insan kalabalık içinde → insan kalabalıkta (s. 17)

otuz liraya kadar mı → otuz liraya mı (s. 23)

bunu cidden söylüyorum → cidden söylüyorum (s. 66)

gayz ve fütürünü unutup hissetmeden → gayz ve fütürünü hissetmeden (s. 66)

- mahrum olmuş *gibi* → mahrum olmuş (s. 73)
- bir canavar *savletiyle*, bir kıt'a-i arz *savletiyle* → bir canavar, bir kıt'a-i arz *savletiyle* (s. 98)
- ben* yalnız kalsam çıkmazdım *ki* → yalnız kalsam çıkmazdım (s. 99)
- daima sınırları rahatsızdır, *daima* başları ağrır → daima sınırları rahatsızdır ve başları ağrır (s. 109)
- lâkaydâne* bir tarafa bırakarak → bir tarafa bırakarak (s. 111)
- Ah* Süreyya da → Süreyya da (s. 123)
- aralarında böyle bir şeyin *böyle* bir sır oluşu → aralarında böyle bir şeyin bir sır oluşu (s. 123)
- teferruatına kadar görür gibi *oldukça*, o hayatı onlarla beraber yaşıyormuş gibi *oldukça* → teferruatına kadar görür gibi, o hayatı onlarla beraber yaşıyormuş gibi *oldukça* (s. 129)
- ben *fena*, fena bir adamım → ben fena bir adamım (s. 131)
- Lâkin* senin için ölüyorum → Senin için ölüyorum (s. 146)
- her *bir* şeyi → her şeyi (s. 147)
- Onun* söz söylediğini görünce → Söz söylediğini görünce (s. 148)
- Fakat *onların* ellerinde → Fakat ellerinde (s. 149)
- Bugün *sâde* tarif ve irâesi → Bugün tarif ve irâesi (s. 149)
- hayatta olduğunu bininci defa *olarak* görüp → hayatta olduğunu bininci defa görüp (s. 153)
- ona yaklaşıp ensesinden *onun* itr-ı vücuduyla → ona yaklaşıp ensesinden nebeân eden itr-ı vücuduyla (s. 162)
- Evet *artık* kaçıyorum → Evet kaçıyorum (s. 164)
- Ama* kabil değil! → Kabil değil! (s. 167)
- Hem* sâde → Sâde (s. 169)
- Lâkin *ben* bedbaht değil miyim → Lâkin bedbaht değil miyim (s. 171)
- o *kendinde* kendi safvet-i ruhuna tahakküm eden → o kendi safvet-i ruhuna tahakküm eden (s. 174)
- onu* mütehayyir edeceğinden → mütehayyir edeceğinden (s. 176)
- bu *kadar* fenalığı → bu fenalığı (s. 178)
- işte* öbür gün → öbür gün (s. 179)
- titreyen *bir* lem'a-i berk → titreyen lem'a-i berk (s. 192)
- onlar* soğuklarda gezerek → soğuklarda gezerek (s. 199)
- bedbaht yaşayacaktı *ah...* → bedbaht yaşayacaktı... (s. 201)
- o kendini → kendini (s. 201)
- sâde* bir "oh" etti. → bir "oh" etti. (s. 203)

DİLİÇİ ÇEVİRİ VE MEHMED RAUF'UN EYLÜL ROMANINDA YAPTIĞI DİLİÇİ ÇEVİRİSİ
ÜZERİNE

ben sadece zannediyorum ki → sadece zannediyorum ki (s. 204)

Ah, ne güzel yağmur → Ne güzel yağmur (s. 215)

şu kadıncağızı → kadıncağızı (s. 220)

her şeyi *unutarak* artık onu görmeyeceğini bile unutarak → her şeyi, artık onu görmeyeceğini bile unutarak (s. 222)

Ah, *beni* seviyor, seviyor! → Ah seviyor, seviyor, seviyor! (s. 223)

birçok şeylere *hiç* ehemmiyet vermemeye → birçok şeylere ehemmiyet vermemeye (s. 229)

Artık *onlarda* tahammül bile kalmamış, hepsi çürümüş; evvelden yağmur yağsa *bile* lâkayd kalırlardı → Artık tahammül bile kalmamış, hepsi çürümüş; evvelden yağmur yağsa lâkayd kalırlar (s. 242)

bu odada böyle yalnız, *böyle* kalbinde sevilme emniyeti, sevmek ateşi varken → bu odada böyle yalnız, kalbinde sevilme emniyeti, sevmek ateşi varken (s. 248)

Hiç, *hiç* düşünmüyordu → Hiç düşünmüyor (s. 256)

Ah *Necib*, Necib bilsen! → Ah Necib, bilsen! (s. 258)

Onun gözlerine bakarken bunda kendisini bayıltan bir cazibe ile, *onun* yanında iken → Gözlerine bakarken bunda kendisini bayıltan bir cazibe ile, yanında iken (s. 261)

Bunlar, bu şimdi artık toprak, çamur olanlar → Bu şimdi artık toprak, çamur olanlar (s. 264)

bunu bir nevi izdivaç *gibi*, ruhların izdivacı gibi görüyordu → bunu bir nevi izdivaç, ruhların izdivacı gibi görüyordu (s. 272)

Bunda Süreyya'dan ziyade ona hulûl edebilecek → Süreyya'dan ziyade ona hulûl edebilecek (s. 272)

Bari *görüşmese*, görüşmese de kaçsa.. → Bari görüşmese de kaçsa.. (s. 281)

cinnet *olmak* derecelerine gelen → cinnet derecelerine gelen (s. 291)

Lâkin *bu* herkesin → Lâkin herkesin (s. 301)

Niçin, *niçin* susacakmışım? → Niçin susacakmışım? (s. 304)

İşte *Hacer'in*, Hacer gibilerin sevdaları... → İşte Hacer gibilerin sevdaları... (s. 319)

akşama kadar *daha* kimlere nasıl aynı merak ve teveccühle baktığını → akşama kadar kimlere nasıl aynı merak ve teveccühle baktığını (s. 320)

Bütün yaz iki kere *bize* gelmedi. → Bütün yaz iki kere gelmedi. (s. 322)

Necib'in *böyle* gelmesiyle endişnâk → Necib'in gelmesiyle endişnâk (s. 323)

bazen *kendisini*, pek kolay bir hareketmiş gibi evveliyat ve müşkilâtını unutup → bazen pek kolay bir hareketmiş gibi evveliyat ve müşkilâtını unutup (s. 326)

onun bu teklifine o kadar müştâk ve mütehassirdi. → onun bu teklifine o kadar müştâk, o kadar mütehassirdi. (s. 328)

- halbuki orada, *orada* kalsalardı... → halbuki orada kalsalardı... (s. 329)
Necib *hâlâ* o merâretle → Necib o merâretle (s. 330)
Fakat şimdi artık her şeyi unutmak → Şimdi artık her şeyi unutmak (s. 351)
Evde hanımdan başka herkesten *artık* öğreniyordu → Evde hanımdan başka herkesten öğreniyordu (s. 353)
hayatı *yine* fena bir hayat değildi → hayatı fena bir hayat değildi (s. 359)
Ey canım efendim, mâzur görünüz → Canım efendim, mâzur görünüz (s. 369)
fakat *onun* odasına → fakat odasına (s. 374)
Bilakis, dedi; *bilakis* ben ondan o kadar usandım → Bilakis, dedi; ben ondan o kadar usandım (s. 378)
Ah, ağlıyorsunuz, diye sevindi → Ağlıyorsunuz, diye sevindi (s. 380)

2.3. Kelime Gruplarında Yapılan Çıkarmalar

2.3.1. Türkçe Kelime Gruplarında Yapılan Çıkarmalar

- tehdit ve *tel'in eder* gibi → tehdit eder gibi (s. 6)
Ah Suad, *Ah Suad!* Sen de olmasaydın → Ah Suad! Sen de olmasaydın (s. 7)
İstanbul'un en zarif, *en müzeyyen*, en sakın geceleri → İstanbul'un en zarif, en sakın geceleri (s. 61)
başka bir zamanda, başka bir yerde → başka bir yerde (s. 66)
öğle vakti *bir müddet* serinlik bitip → öğle vakti serinlik bitip (s. 68)
iki sabahtır sizin için *o kadar* uğraşmışım → iki sabahtır sizin için uğraşmışım (s. 115)
imkânsız olan *o hayatı*, hayatını gömmüş → imkânsız olan hayatını gömmüş (s. 153)
nefsine karşı *mâlik bulunduğ*ü idaresinde → nefsinde karşı idaresinde (s. 159)
ne kadar uzak *bir adam* olduğunu görmek hirmânı → ne kadar uzak bulunduğunu görmek hirmânı (s. 168)
onu Yenimahalle'ye gelmezse *o kadar* bir daha yüzüne bakmamakla tehdit etti ki → onu Yenimahalle'ye gelmezse bir daha yüzüne bakmamakla tehdit etti ki (s. 189)
Bazen yalnız *sakin*, mesudâne sakın, sonra tekrar müteheyyic, ikbalini düşünerek müteheyyic kalıyor → Bazen yalnız mesudâne sakın, sonra tekrar müteheyyic ve pür-inşirah ikbalini düşünüyor (s. 228)
Her şeyin fevkinde *muhakeme eden*, his ve teessür, mülâhaza ve muhakeme eden melekâtın da fevkinde → Her şeyin fevkinde his ve teessür, mülâhaza ve muhakeme eden melekâtın da fevkinde (s. 238)

DİLİÇİ ÇEVİRİ VE MEHMED RAUF'UN EYLÜL ROMANINDA YAPTIĞI DİLİÇİ ÇEVİRİSİ
ÜZERİNE

merhametle, *tahakkümle*, rica ve aşk ile karışık bir nazar → merhametle, rica ve aşk ile karışık bir nazar (s. 250)

iki kalbin *birbirine* hürmet ve irtibatıyla → iki kalbin hürmet ve irtibatıyla (s. 275)

Artık birbirinden gizli, *birbirinden* ayrı hiçbir şeyleri olmuyordu → Artık birbirinden gizli, ayrı hiçbir şeyleri olmuyordu (s. 275)

2.3.2. Farsça Kelime Gruplarında Yapılan Çıkarmalar

a' māk-ı tarında → a' mākında (s. 17)

terâne-i sükûn ve samimiyet içinde → sükûn ve samimiyet içinde (s. 61)

bütün *âmâl-ı hayatının* → bütün *emellerinin* (s. 212)

onun sesinden, hava-yı enzârından dūr yaşayacak → onun sesinden, havasından dūr yaşayacak (s. 216)

ilk telâtum-ı *envâr-ı* şems ile → güneşin ilk telâtumu ile (s. 227)

2.4. Cümlelerde Yapılan Çıkarmalar

Ne, *bu gece mi* → Ne? (s. 59)

İnsan Boğaziçi'ne gelip böyle hemen dönmeye kalkarsa *cinayet etmiş olur* ve her cezaya müstehaktır → İnsan Boğaziçi'ne gelip böyle hemen dönmeye kalkarsa her cezaya müstehaktır (s. 59)

Demin Süreyya anlatırken bu hayata gıpta *ettimdi*. *Bir saat evvel* gıpta ettiğim saâdete bir saat sonra nâil olayım → Demin Süreyya anlatırken bu hayatta gıpta ettiğim saadete bir saat sonra nail olayım. (s. 68)

boş bir nazarla *dalmış*, “ne oldu” diye soruyordu → boş bir nazarla “ne oldu” diye soruyordu (s. 180)

Ne kadar dalgınsın Suad? *denildi*, etrafına baksana → Ne kadar dalgınsın Suad, etrafına baksana (s. 240)

bunu söylese bir şey feda etmiş *olacak*, râbitasının şiddetini ancak bu fedakârlıkla göstermiş olacaktı → bunu söylese bir şey feda etmiş, râbitasının şiddetini ancak bu fedakârlıkla göstermiş olacaktı (s. 292)

Hanımefendi “Peki, peki...” diye *aldı*, çıkardı → Hanımefendi “Peki, peki...” diye onu çıkardı (s. 300)

her gün daha ziyade ölüyordu. *Ne kadar!* Halbuki → her gün daha ziyade ölüyordu. Halbuki (s. 341)

sonra birkaç kelime-i mazeretle *geldi*, Fatin'in yanına oturdu → sonra birkaç kelime-i mazeretle Fatin'in yanına oturdu (s. 361)

3. Eklemeler

3.1. Eklerde Yapılan Eklemeler

yapacağın şey şu sobayı yakmaktır → yapacağın şey sobayı *yaktırmaktır* (s. 14)

teslim olduğunda → teslim olduklarında (s. 86)

pervane ve kestiği suyun → pervanenin kestiği suyun (s. 99)

Bizimki mâlum a... → Bizimkiler mâlum a... (s. 295)

3.2. Kelimelerde Yapılan Eklemeler

teessüf eder bir sesle sordu → teessüf eder gibi *elîm* bir sesle sordu (s. 3)

tâ saat dokuzu beklemeli → tâ saat *sekizi* dokuzu beklemeli (s. 4)

ümidiyle bakan → ümidiyle *yan* bakan (s. 11)

böyle olması tabii gelirdi → böyle olsa *belki* tabii gelirdi (s. 12)

layık şöyle dursun → layık *olmak* şöyle dursun (s. 12)

güzel fikir → *ne* güzel fikir (s. 67)

bütün bütün rüyeti zulmetlerle alude oldu → bütün bütün rüyeti *hayali* zulmetlerle alude oldu (s. 69)

arabadan inip → arabadan indikleri *vakit* (s. 75)

çilek! diye → *vay* çilek! diye (s. 76)

siz gidin → siz *Beykoz'a* gidin (s. 76)

ayaklarının, gençliğinin önüne yatan → ayaklarının *altına*, gençliğinin önüne yatan (s. 86)

sandallar da mı → sandallar da *öyle* mi (s. 91)

dünyada böyle nazarlar da var → *bana* dünyada böyle nazarlar da var (s. 95)

Aman battık! → Aman *vallahi* battık! (s. 99)

keşfedilse → keşfedilse *bile* (s. 145)

öyle şeylerle meşgul oluşunu → öyle *havaî* şeylerle meşgul oluşunu (s. 150)

yaşamış olmak → yaşayıp *geçmiş* olmak (s. 153)

evleneceği için mesut görüyordu → evleneceği için *onu yine* mesut görüyordu (s. 156)

bin tahassüse, fikre, hayale esir olarak → bin fikre, *bin* tahassüse, *bin* hayale esir olarak (s. 162)

belki onun → *bu hâl* belki onun (s. 179)

denizde bir muhabbet ve mahremiyet hissi veren → denizde *insana* bir muhabbet ve mahremiyet hissi veren (s. 208)

mübhem hissolunan → mübhem *mühim* hissolunan (s. 213)

DİLİÇİ ÇEVİRİ VE MEHMED RAUF'UN EYLÜL ROMANINDA YAPTIĞI DİLİÇİ ÇEVİRİSİ
ÜZERİNE

delâletinin fevkinde mânâlarla geliyordu → delâletinin fevkinde *mehîb* mânâlarla geliyordu (s. 222)

Ah, beni seviyor, seviyor! → Ah seviyor, seviyor, *seviyor!* (s. 223)

bunun altında ölüyordu → *şimdi* bunun altında ölüyordu (s. 231)

Kendine temin edebilir miydi ki → Kendine *kuvvetle* temin edebilir miydi ki (s. 233)

bu izdivaç daha masûn-ı fena, daha ulvî, daha şairane olacaktı. → bu izdivaç daha masûn-ı fena, *onlarınkinden* daha ulvî, daha şairane olacaktı. (s. 272)

sen de köşeye büzülmüşsün ya → sen de *bir* köşeye büzülmüşsün ya (s. 310)

Hakkında en küçük → *Onun* hakkında en küçük (s. 318)

ilk felâketinde ölmek imkâmı onu teskin ediyordu. → ilk felâketinde ölmek imkâmı kendisini *temin ve* teskin ediyordu. (s. 328)

bir ümide sarılır gibi sarıldı → bir ümide sarılır gibi *ona* sarıldı (s. 332)

o da herkes gibi yaşıyordu. → o da herkes gibi *sahte* yaşıyordu. (s. 350)

Biz donacağız, Necib elinden gelse soyunacak → Biz donacağız, Necib *Bey* elinden gelse soyunacak (s. 365)

Hele söyle, söyle... → Hele söyle, söyle *canım* (s. 367)

kaybolduğunu görerek deli gibi döndü → kaybolduğunu görerek deli gibi *geri* döndü (s. 391)

3.3. Kelime Gruplarında Yapılan Eklemeler

rakik nazarıyla → rakik *bir kadın* nazarıyla (s. 8)

eğer bu sene üzüm alabilirse → eğer bu sene *bir salkım* üzüm alabilirse (s. 22)

yanmağa başlar → *her taraf* yanmağa başlar (s. 22)

dâimâ ezilmek, ölmek arzusu → dâimâ *hissettiği* ezilmek, ölmek arzusu (s. 85)

ona yaklaşıp ensesinden onun itr-ı vücuduyla → ona yaklaşıp ensesinden *nebeân eden* itr-ı vücuduyla (s. 162)

o kadar şedîd, nâgehanî → o kadar şedîd, *o kadar* nâgehanî (s. 188)

bakmasa yine onları → *hiçbir yere* bakmasa yine onları (s. 222)

Bazen yalnız sakın, mesudâne sakın, sonra tekrar müteheyyic, ikbalini düşünerek müteheyyic kalıyor → Bazen yalnız mesudâne sakın, sonra tekrar müteheyyic ve *pür-inşirah* ikbalini düşünüyor (s. 228)

henüz evveliyatın evvelinde birbirleri için muzdarip olmamışlar mıydı? → henüz evveliyatın evvelinde birbirleri için, *böyle şeyler için* muzdarip olmamışlar mıydı? (s. 327)

onun bu teklifine o kadar müştâk ve mütehassirdi. → onun bu teklifine o kadar müştâk, *o kadar* mütehassirdi. (s. 328)

Süreyya Necib'i biraz görmek için odasına gitti. → Süreyya *kalemine gitmeden* Necib'i biraz görmek için odasına gitti. (s. 374)

3.4. Cümlelerde Yapılan Eklemeler

siz Beykoz'a gidin, dedi → siz gidin, *ben beklerim*, dedi. (s. 76)

her tel var → her tel var *diyordu* (s. 79)

5. Sonuç

Türk edebiyatında bir yazarın veya şairin, eserlerinin ikinci, üçüncü vb. baskılarında birtakım düzeltme, ekleme ve çıkarmalar yapması olağandır ve Ahmed Haşim, Abdülhak Hâmid, Mehmed Akif ve Necip Fazıl gibi şairlerimiz bu yola başvurmuşlardır (Apaydın, 1997: 40-67).

Halid Ziya ile Mehmed Rauf'un yaptıkları ise şekil bakımından buna benzese de içerik bakımından çok daha farklı ve çok daha hacimlidir. Özellikle Halid Ziya'nın eserinde bir hayli değişiklik/sadeleştirme/diliçi çeviri yapıldığı dikkati çekmektedir. Bununla birlikte "Halit Ziya sadeleştirme yaparken kelimelerin Türkçe kökenli olması konusunda ısrarlı davranmamış, ancak dil bilgisi kurallarını büyük ölçüde Türkçeleştirmiştir.⁶ Farsça dil bilgisi kurallarıyla kurulmuş kavram ilişkilerini Türkçeleştirirken kavram işaretlerini de Türkçe veya 'munis' olarak kabul ettiği alıntı kelimelerle değiştirmiştir (Tepeli, 1999: 257).

Mehmed Rauf da Eylül'ün eski harfli üçüncü baskısında üç yüz civarında değişiklik yapmıştır. Bu değişikliklerin çoğu "çıkarma" şeklinde yapılmıştır. Bunu "değiştirme" ve "ekleme" izlemektedir. Mehmed Rauf aynı Halid Ziya gibi sadeleştirme yaparken olaya "kelime ya da kelime kökeni" bağlamında yaklaşmamış, kelimelerini fazla değiştirmeden altmış civarında Farsça tamlamayı Türkçeleştirmiştir. Bununla birlikte metinde Farsça yapılı bin dört yüz civarında tamlama varlığını sürdürmektedir. Yani Mehmed Rauf, Halid Ziya gibi büyük, köklü bir sadeleştirme/diliçi çeviri yapmamış, daha çok üslup ve ifade bakımından aksadığını düşündüğü yerleri "değiştirme, ekleme veya çıkarma" yoluyla gözden geçirmiştir. Mehmed Rauf'un *Eylül*'de yaptığı sadeleştirme ve diliçi çevirileri asıl önemli kılan sebep Halid Ziya'dan on üç sene önce ve eski harfli metinde bu uygulamaları yapmasıdır.

⁶ Bugün yapılan/yapılacak sadeleştirmelerde de yazarın eserine fazla müdahale etmeden sadece yabancı dil bilgisi öğelerini (tamlamalar gibi) Türkçeye çevirmekle yetinmek, ancak ihtiyaç duyulan yerlerde dipnotlarda kelime anlamlarını kısaca vermek makul ve lazım bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır.

DİLİÇİ ÇEVİRİ VE MEHMED RAUF'UN EYLÜL ROMANINDA YAPTIĞI DİLİÇİ ÇEVİRİSİ
ÜZERİNE

Kaynaklar

- APAYDIN, Mustafa (1997), "Edebi Metne Yazarı Tarafından Yapılan Müdahaleler ve İrazca'nın Dirliği'ne Bu Açından Bakış", **Türkoloji Araştırmaları 1997**, Adana: 41-67.
- BEKTAŞ, Selçuk (2008), **Diliçi Çeviride Kültürel ve Dilsel Değişimden Kaynaklanan Çeviri Sorunları**, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- BERK, Özlem (2005), "Diliçi Çeviriler ve Mai ve Siyah", **İÜEF Fransız Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Dergisi, Dilbilim**, XIV, İstanbul: 139-149.
- DİLÇİN, Cem (2007), "Divan Şiirini Günümüzün Türkçesine Aktarma ve Diliçi Çeviri", **Edebiyat ve Dil Yazıları, Mustafa İsen'e Armağan**, (editörler: Ayşenur Külahlıoğlu İslam, Süer Eker), Ankara: 149-169.
- ERGÜZEL, M. Mehdi (2007), "Diller Arası ve Dil İçi Çeviri ile Şiveler Arası Aktarma Mantığı Üzerine", **Dil ve Kültür Üzerine Yazılar**, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul: 71-81.
- GÖKTÜRK, Akşit (1978), "Yazınsal Çeviride Metin-Ötesi Anlam İlişkileri", **Türk Dili, (Çeviri Sorunları Özel Sayısı)**, C. XXXVIII, Sy. 322, Temmuz, Ankara: 59-65.
- GÖKYAY, Orhan Şaik (1974), **Keykâvus, Kabusname** (çeviren: Mercimek Ahmed), 3. bs., Devlet Kitapları, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- KARAKAYA, Asuman (2004), "Çeviride Dil Meselesine İçeriden Bir Bakış: Çeviri Sürecinde ve Eğitiminde Diliçi Çeviri", **Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Mütercim Tercümanlık Bölümü, Uluslararası Çeviri Sempozyumu Bildirileri**, 11-12 Ekim 2004, Sakarya: 253-258.
- KORKMAZ, Zeynep (1973), "Yunus Emre ve Anadolu Türkçesinin Kuruluşundaki Yeri Üzerine", **Türkoloji Dergisi**, C. V, Sy. 1, Ankara: 13-19.
- KUDRET, Cevdet (1979), **Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman - I, Tanzimattan Meşrutiyete Kadar (1859-1910), İnceleme ve Örnekler**, 3. bs., İstanbul: Varlık Yayınevi.
- Mehmed Rauf (2005), **Eylül**, (haz.: Enfel Doğan), İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Mehmet Rauf (1996), **Eylül**, (haz.: Kemal Bek), 11. bs., İstanbul: Özgür Yayınları.
- MENZEL, Th. (1993), "Mehmet Rauf", **İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 610-612.
- Muhammed b. Baydur (Muhammed/Mehmed bin Bâli ?), **Akâid-i İslâm (Kitâb-ı Güzîde)**, Manisa Kütüphanesi, nr. 6886, 2a. ; İstanbul Arkeoloji Kütüphanesi, nr. 1498, mukaddime. (Zeynep Korkmaz'dan naklen)
- Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi** (2003), 2. bs., İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- TARIM, Rahim (1998), **Mehmed Rauf, Hayatı, Sanatı, Eserleri**, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- TEPELİ, Yusuf (1999), **Halit Ziya'nın Mai ve Siyah'ta Yaptığı Sadeleştirme Üzerine Bir İnceleme**, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- UÇMAN, Abdullah (1999), "Mehmet Rauf", **Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi**, C. 2, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 199.
- UŞAKLIGİL, Halid Ziya (2001), **Mai ve Siyah**, Yeniden düzenlenmiş 1. bs., (Haz.: Enfel Doğan), İstanbul: Özgür Yayınları.
- VARDAR, Berke (1978), "Dilbilim Açısından Çeviri", **Türk Dili, (Çeviri Sorunları Özel Sayısı)**, C. XXXVIII, Sy. 322, Temmuz 1978, Ankara: 65-71.